

การบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปบุริสธรรม 7
SCHOOL ADMINISTRATION ACCORDING TO THE PRINCIPLE OF
SAPPURISA-DHAMMA 7

¹จงดี้ เพชรสังคุณ และ ²จุฬาพรรณภรณ์ ธนะแพทย์

¹Jongdee Pechsangkoon and ²Chulapunporn Thanaphaet

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Compus, Thailand.

¹jongdeePech@gmail.com

Received December 25, 2020; Revised February 12, 2021; Accepted March 21, 2021

บทคัดย่อ

การบริหารสถานศึกษาเป็นการจัดการระเบียบอย่างเป็นระบบ เป็นการกำหนดกระบวนการที่เป็นสาระสำคัญของกระบวนการบริหาร เป็นกระบวนการต่างๆ ในการดำเนินการของกลุ่มบุคคลเพื่อการบริหารพลเมืองโดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ โดยนำหลักการและกระบวนการทางการบริหารมาประยุกต์ใช้ โดยเริ่มจากการวางแผน การจัดองค์การในสถานศึกษา การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก การติดต่อประสานงาน การตัดสินใจ การรายงานผลการดำเนินงาน การเงินและงบประมาณ รวมทั้งงานอื่นๆ ที่เกี่ยวกับสถานศึกษา อย่างไรก็ตามส่วนสำคัญของการเป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีจำเป็นต้องอาศัยธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษนั่นคือหลักสัปบุริสธรรม 7 ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีและเป็นที่ยอมรับ มีคุณธรรมจริยธรรม เป็นผู้นำที่ดี และมีความมั่นใจในการเป็น

¹นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

²อาจารย์ ดร.,หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ผู้นำแล้วย่อมเป็นแรงผลักดันให้เป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่สง่างามและจะนำพาองค์การสู่ความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

คำสำคัญ: การบริหารสถานศึกษา, หลักสัพปุริสธรรม 7

Abstract

School administration is a systematic order management. It defines the processes that are essential to the administrative process. It includes the processes in the implementation of a group of persons for the civic administration aiming at the abilities of learners by applying the principles and processes of administration starting from planning, organizing educational institutions, managing personnel, directing, coordinating, making decision, reporting of performance, financing and budgeting, including other works related to the schools. However, the essential component of being a good school administrator also relies on qualities of a good man or Sappurisa-dhamma 7. Therefore, fabulous school administrators that deserve recognition, ethics, good leaders, and confidence in being a leader, are inevitably the driving force to be a dignified school administrator and will lead the organization to effectiveness and success.

Keywords: School Administration, Principle of Sappurisa-dhamma 7

บทนำ

การบริหารสถานศึกษา คืองานในหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยตรง ซึ่งจำแนกเป็นหมวดหมู่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะงาน ตามโครงสร้างของการจัดองค์กร ตามระบบการศึกษา และตามแนวคิดของนักบริหารการศึกษาแต่ละคน บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาที่สำคัญต้องใช้ความเป็นหัวหน้าในการใช้อำนาจและตำแหน่งที่มีในการบริหารจัดการให้การศึกษาของสถานศึกษาได้บรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้ผู้บริหารต้องมีความเป็นมืออาชีพ ผู้บริหาร

เปรียบเสมือนจอมทัพ สำคัญที่จะนำพาทิศกรให้ก้าวไปในกระแสแห่งการปฏิบัติรูปได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี ผู้บริหารในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทางบริบทหลากหลายส่วนนั้น น่าจะเปรียบได้กับผู้บริหารมืออาชีพ เปรียบประดุจหัวจักรสำคัญของขบวนรถไฟ ยุคปฏิรูปการศึกษาที่จะทำหน้าที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนขบวนรถไฟไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ได้โดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาสู่การปฏิบัติที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพ คุณภาพ เกิดประสิทธิภาพ สูงสุดในเขตพื้นที่การศึกษา (สุรศักดิ์ ปาเฮ, 2553: 27-28) ผู้บริหารสถานศึกษาถือเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการบริหารและการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพในด้านการวางนโยบาย กำหนดแบบแผน วิธีการและขั้นตอนต่างๆ เพื่อบริหารจัดการภาระหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษา จะมีคุณภาพพมาน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาในการนำมาพัฒนาในด้านต่างๆ ภายในองค์กร รวมถึงใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการบริหารจะประสบผลสำเร็จได้จะต้องขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถ และความเป็นผู้นำ ตลอดจนมีคุณธรรมและจริยธรรม ถือเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งในการบริหารที่ดี (ธีระศักดิ์ บึงมูมและพรพิพัฒน์ เพิ่มผล, 2560: 49-60)

คุณธรรมและจริยธรรมถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่ทำให้ผู้บริหารสามารถได้รับการยอมรับ ความเชื่อถือ ตลอดจนความนับถือจากบุคคลต่างๆ ทั้งในองค์กรและในสังคมทั่วไป ดังพระบรมราโชวาทที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแก่คณะอาจารย์ ครู และนักเรียนโรงเรียนวังไกลกังวล วันที่ 8 มิถุนายน 2522 ว่า “...ผู้ที่มีวิชาการแล้วจำเป็นที่จะต้องมีความสมบัติในตัวเองนอกจากวิชาความรู้ด้วย จึงจะนำตน นำชาติ ให้เจริญได้ คุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับทุกคนนั้นได้แก่ ความละเอียดซื่อสัตย์ สุจริต ทั้งในความคิดและการกระทำ ความกตัญญูรู้คุณชาติบ้านเมือง และผู้มีอุปการะตัวมา ความไม่เห็น แก่ตัว ไม่เอาเปรียบผู้อื่น หากแต่มีความจริงใจ มีความปรารถนาดีต่อกัน เอื้อเฟื้อกันตามฐานะและหน้าที่...” (สำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2549: 129) พระบรมราโชวาทดังกล่าวสอดคล้องกับพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 6 ว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไป เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545:5) ตามทัศนะพระพุทธศาสนาถือว่า การเป็นผู้บริหารที่ดีนั้นต้องมีคุณสมบัติ หลายอย่าง โดยเฉพาะคุณสมบัติ

เกี่ยวกับการครองตน ครองคน ครองงาน ได้แก่ การรู้จักเหตุ การรู้จักผล การรู้จักตน การรู้จักประมาณ การรู้จักกาล การรู้จักชุมชน และการรู้จักบุคคล จึงจะทำองค์กรหรือสังคมดำเนินไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

การบริหารสถานศึกษา

การบริหารสถานศึกษาจะใช้เรียกว่า การบริหารโรงเรียนตามที่เรียกแต่ก่อนก็ได้การบริหารสถานศึกษาเป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะต้องกำหนดแผนงานวิธีการขั้นตอนในการปฏิบัติงานและหน้าที่ไว้อย่างมีระบบ ดังนั้น ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการบริหารสถานศึกษาจึงขึ้นอยู่กับสมรรถภาพของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสำคัญนักวิชาการด้านการศึกษา ได้ให้นิยามหรือความหมายของการบริหารโรงเรียน (การบริหารสถานศึกษา) ไว้ว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การดำเนินการทุกอย่างในสถานศึกษาตั้งแต่การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานอาคารสถานที่การบริหารงานธุรการและการเงิน การบริหารงานกิจการนักเรียน และนักศึกษางานด้านความสัมพันธ์กับชุมชน (กิติมา ปรีดีติลภ, 2529: 13) นอกจากนี้ นพพงษ์ บุญจิตราดุล (2540: 128) ให้ความหมายว่า การบริหารโรงเรียนไว้ว่า หมายถึงกิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างที่บุคคลร่วมกำหนดโดยใช้กระบวนการอย่างมีระเบียบ และใช้ทรัพยากรตลอดจนเทคนิคต่างๆ ที่เหมาะสมผู้บริหารโรงเรียนมีภารกิจที่ต้องปฏิบัติทั้งในโรงเรียน และนอกโรงเรียนในการดำเนินงาน 5 ประการ คือ 1) การให้โอกาสทางการศึกษาหรือปรับปรุงการในโรงเรียนหรือบริหารงานวิชาการ 2) บริหารงานบุคลากรในโรงเรียน 3) บริหารงานเกี่ยวกับชุมชนและการประชาสัมพันธ์โรงเรียน 4) บริหารงานเกี่ยวกับอาคารสถานที่ธุรการการเงินและการให้บริการ และ 5) บริหารงานกิจการนักเรียน อีกทั้ง สมคิด บางโม (2544: 153) กล่าวว่า การบริหารโรงเรียนเป็นแหล่งพัฒนาประชากรของประเทศที่สำคัญยิ่งเป็นหน่วยงานที่ใช้คนเงินวัสดุอุปกรณ์จำนวนมากมาย หากการจัดการบริหารงานในโรงเรียนขาดประสิทธิภาพผลผลิตของโรงเรียน คือนักเรียนที่สำเร็จออกไปย่อมมีประสิทธิภาพต่ำ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาประเทศย่อมน่าช้าตามไปด้วย และ เมธี ปิรันนานนท์ (2524: 2) ได้ให้ความหมายว่า การบริหารสถานศึกษา เป็นการใช้ทั้งศาสตร์ และศิลป์ในการดำเนินการบริหารหรือการบริการด้านการปกครอง การเรียนการสอนและการปรับปรุงแก้ไขเกี่ยวกับการศึกษา

ร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยดีมีประสิทธิภาพตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษา เป็นกระบวนการต่างๆ ในการดำเนินการของกลุ่มบุคคลเพื่อการบริหารพลเมืองโดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียน มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานของผู้บริหารเป็นสำคัญทั้งนี้ เพราะผู้บริหารมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจ ในระดับสถานศึกษา เพื่อให้เป็นผู้มีคุณภาพมีความรอบรู้ความสามารถทักษะการตัดสินใจ การวางแผนงานตามกระบวนการอย่างมีระบบตามที่สังคมต้องการ และเป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะต้องสามารถนำองค์กรให้อยู่

1. ความสำคัญของการบริหารสถานศึกษา

สถานศึกษามีสิทธิหน้าที่หรืออำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบที่กำหนดไว้ในกฎหมายคือ เป็นส่วนราชการที่มีสภาพเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายว่าด้วยการบริหารราชการ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย และจิตใจสติปัญญาความรู้และมีคุณธรรม วัฒนธรรม ในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ นอกจากนี้จะมีอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบให้ถือปฏิบัติ แล้วจำเป็นอย่างไรที่จะต้องมีการดำเนินกิจการ หรือบริหารงานวิชาการ ให้มีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักการบริหารโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน และหลักการบริหารกิจการบ้านเมือง และสังคมที่ดีที่ยึดทั้งหลักนิติบุคคลหลักคุณธรรมหลักการมีส่วนร่วมหลักความรับผิดชอบต่อสังคมและหลักความคุ้มค่าเป็นเครื่องมือในการวิสัยทัศน์และนโยบายไปสู่การปฏิบัติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546: 32) นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544: 10) ให้ความสำคัญของการบริหารสถานศึกษาว่ากระบวนการบริหารสถานศึกษาเป็นระบบครบวงจร (PDCA) ซึ่งประกอบไปด้วยร่วมกันวางแผน (Plan) ร่วมกันปฏิบัติตามแผน (Do) ร่วมกันตรวจสอบ (Check) และรวมกันปรับปรุง (Action) โดยจะต้องมีการควบคุมคุณภาพและตรวจสอบคุณภาพด้วย

อีกทั้ง การศึกษาเรื่องการบริหารเป็นสิ่งสำคัญที่มีความจำเป็นและน่าศึกษาอย่างยิ่ง แท้จริงแล้วบทบาทและความสำคัญของการบริหารนั้นมีความสัมพันธ์กับอารยธรรมการดำรงชีพของมนุษย์ที่เดียว เพราะเมื่อมนุษย์รวมกันอยู่เป็นหมู่เป็นกลุ่มมีหัวหน้าปกครองบังคับบัญชา มีการแบ่งงานกันทำตามลักษณะความรู้ความสามารถ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในระหว่างพวกเขาและเผ่าเดียวกันโดยมีจารีตประเพณีและวัฒนธรรมเป็นเครื่องกำกับ ความประพฤติของกลุ่มชน

เหล่านั้นเมื่อกลุ่มสังคมขยายตัวเติบโตขึ้น มีความซับซ้อนมากขึ้น มนุษย์ก็เริ่มสร้างและวางระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ ขึ้นโดยเรียนรู้จากประสบการณ์และความเชื่อถือ ทั้งนี้ก็โดยมุ่งหวังที่จะให้เกิดความสำเร็จเรียบร้อยขึ้นในองค์กร และเกิดความสงบสุขขึ้นในสังคมนั้น อาจสรุปความสำคัญของการบริหาร ได้ดังนี้ คือ 1) การบริหารนั้นได้เจริญเติบโตควบคู่กับการดำรงชีพของมนุษย์ และเป็นสิ่งช่วยให้มนุษย์ดำรงชีพพร้อมกันอยู่ได้อย่างผาสุก 2) จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นผลทำให้องค์กรต่างๆ ต้องขยายงานด้านบริหารให้กว้างขวางเพิ่มขึ้น 3) การบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม ความก้าวหน้าทางวิทยาการด้านต่างๆ ทำให้การบริหารเกิดการเปลี่ยนแปลง และก้าวหน้ารวดเร็วยิ่งขึ้น 4) การบริหารเป็นวิธีที่สำคัญในอันที่จะนำสังคม และโลกไปสู่ความเจริญก้าวหน้า 5) การบริหารจะช่วยให้ทราบถึงแนวโน้มทั้งในด้านความเจริญ และความเสื่อมของสังคมในอนาคต 6) การบริหารมีลักษณะเป็นการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์กรความสำเร็จของการบริหารจึงขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมทางการเมืองอยู่เป็นอันมาก 7) การบริหารมีลักษณะต้องใช้การวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องมือ และการวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของนักบริหาร และความเจริญเติบโตของการบริหาร 8) ชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าในครอบครัว หรือในองค์กรย่อมมีส่วนเกี่ยวพัน กับการบริหารอยู่เสมอ ดังนั้นการบริหารจึงเป็นเรื่องน่าสนใจ และจำเป็นต่อการดำรงชีพอย่างฉลาด และ 9) การบริหารกับการเมืองเป็นสิ่งคู่กันไม่อาจแยกจากกันโดยเด็ดขาด ดังที่กล่าวว่า การเมืองกับการบริหารนั้นเปรียบเสมือนคนละด้านของเหรียญอันเดียวกัน (สมพงษ์ เกษมสิน , 2539: 4-5) สรุปได้ว่าความสำคัญของการบริหารสถานศึกษา เป็นการจัดการระเบียบอย่างเป็นระบบ กำหนดกระบวนการที่เป็นสาระสำคัญของกระบวนการบริหารต้องประกอบด้วย 1) การศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการ 2) การวางแผน 3) การดำเนินงานตามแผน 4) การประเมินผล หากกระบวนการบริหารงานดำเนินการอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอนตามกระบวนการที่ถูกต้องมีการดำเนินการที่ต่อเนื่อง สิ่งนี้จำเป็นมากในการบริหารการศึกษาเพื่อให้ประสบผลสำเร็จและบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ทุกประการ

2. หลักการการบริหารสถานศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ในมาตรา 9(2) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา

สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมาตรา 39 ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง ถ้าจะพิจารณาว่ารูปแบบการบริหารสถานศึกษามีกี่แบบ ดูได้จากการตัดสินใจในการบริหารงานในสถานศึกษา ตามแบบการกระจายอำนาจในการบริหารพบว่ามี 4 รูปแบบตามหลักดังที่ Murphy and Beck (อ้างถึงใน สมาน อัครภูมิ, 2551: 100-101) ได้รวบรวมไว้ดังนี้

2.1 การบริหารแบบฐานโรงเรียนโดยผู้บริหารมีบทบาทหลัก (Administrative Control) การบริหารอาจจะมีการปรึกษาหารือกับคณะครู หรือผู้ปกครอง แต่ท้ายสุดผู้ตัดสินใจคือผู้บริหารบางแห่งก็มีคณะกรรมการสถานศึกษา บางแห่งก็อาจจะไม่มีก็ได้

2.2 การบริหารแบบฐานโรงเรียนโดยครูมีบทบาทหลัก (Professional Control) โดยผู้บริหารจะใช้วิธีนำเรื่องเข้าที่ประชุม ปรึกษาหารือกับคณะครูอาจารย์ และให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งอาจจะใช้วิธีขอเสียงแบบประชามติ หรือการลงคะแนนบางแห่งใช้วิธีให้สัดส่วนครูในการเป็นคณะกรรมการในสถานศึกษาครึ่งหนึ่งของจำนวนคณะกรรมการทั้งหมด

2.3 การบริหารแบบฐานโรงเรียนโดยชุมชนมีบทบาทเป็นหลัก (Community Control) คล้ายกับแบบมีครูเป็นหลักต่างกันที่เปลี่ยนจากครูมาประชุมปรึกษาหารือกับผู้ปกครองนักเรียนหรือบุคคลในชุมชนแทน

2.4 การบริหารแบบฐานโรงเรียนแบบผสมผสาน (Hybrid Control) เกิดจากการผสมผสานรูปแบบการบริหารแบบต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งอาจมีสองรูปแบบ หรือสามรูปแบบก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเรื่องที่ตัดสินใจว่าจะเป็นผู้บริหาร หรือคณะครู หรือใช้ประชาพิจารณ์

สรุปได้ว่า หลักการบริหารสถานศึกษานั้น เป็นการพัฒนาโรงเรียนหรือแหล่งเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพทุกฝ่ายเป็นกระบวนการของผู้บริหารร่วมกัน ใช้การวางแผนจัดองค์การ และดำเนินนโยบายเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรขององค์การได้อย่างเหมาะสม เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ให้สำเร็จ

3. กระบวนการบริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาทุกท่านจำเป็นที่จะต้องนำขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษาที่รับผิดชอบอยู่ทั้ง 4 ด้านมากำหนดเป็นกลยุทธ์ วิธีการ แผนงาน เทคนิค และขั้นตอนในการ

บริหารและปฏิบัติงานไว้อย่างเป็นระบบ และสุขุมรอบคอบอย่างเป็นรูปธรรมเพราะถ้าระบบการบริหารงานไม่ดีแล้วก็อาจมีผลกระทบกระเทือนส่วนอื่นๆ ได้ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษา ต้องยึดมั่นในกระบวนการบริหาร ซึ่งมีอยู่หลายแนวทาง หลายทฤษฎี หลายเทคนิค และหลายแนวทางในการปฏิบัติที่ผู้บริหารต้องใช้สติปัญญาพิจารณาตามความเหมาะสม ซึ่งมีอย่างย่อๆ ดังต่อไปนี้ กระบวนการบริหารสถานศึกษาเป็นระบบครบวงจร (PDCA) ซึ่งประกอบไปด้วยร่วมกันวางแผน (Plan) ร่วมกันปฏิบัติตามแผน (Do) ร่วมกันตรวจสอบ (Check) และร่วมกันปรับปรุง (Action) โดยจะต้องมีการควบคุมคุณภาพและตรวจสอบคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ) นอกจากนี้ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546: 18) สรุปว่า กระบวนการบริหารการศึกษา ได้กำหนดไว้ 5 ขั้นตอน คือ การวางแผน (Planning) การจัดสรรทรัพยากร (Allocating Resources) การกระตุ้น (Stimulating) การประสานงาน (Coordinating) และการประเมินผล (Evaluating) อีกทั้ง รุ่ง แก้วแดง (2543: 18) ได้กล่าวว่า กระบวนการบริหารของ Gulick มีขั้นตอนการบริหารที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปที่เรียกกันว่า “กระบวนการ POSDCoRB” ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การการบริหารบุคคลการอำนวยความสะดวกการติดต่อประสานงานการรายงานผล และการดำเนินงานด้านการเงินและงบประมาณ ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า กระบวนการบริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาหรือโรงเรียน นำหลักการ และกระบวนการทางการบริหารมาประยุกต์ใช้ โดยเริ่มจากการวางแผน การจัดองค์การในสถานศึกษา การบริหารงานบุคคลการอำนวยความสะดวก การติดต่อประสานงาน การตัดสินใจการรายงานผลการดำเนินงาน การเงินและงบประมาณ รวมทั้งงานอื่นๆ ที่เกี่ยวกับสถานศึกษา ซึ่งมีระบบและเป้าหมายที่แน่นอน เป็นรูปธรรมเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ และประสบผลสำเร็จอย่างสูงสุดตามเจตนารมณ์ของการศึกษาที่กำหนดไว้

แนวคิดเกี่ยวกับหลักสัปปุริสธรรม 7

สัปปุริสธรรมเป็นธรรมของสัปปุริสชน คือ คนดี หรือ คนที่แท้ ซึ่งมีคุณสมบัติความเป็นคนที่สมบูรณ์และถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ สัปปุริสธรรม 7 หมายถึง คุณธรรม 7 ประการที่บริบูรณ์ในผู้ใดย่อมบุคคลนั้นให้เป็นสัปปุริสธรรมที่เจริญด้วยคุณสมบัติควรแก่ความเคารพนับถือของชนทั้งหลาย ทำให้บุคคลนั้นสามารถปฏิบัติกิจการงานให้บรรลุสำเร็จด้วยดี และเป็นหลักปฏิบัติเพื่อทำคนให้เป็นผู้สงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าได้ (สมเด็จพระ

พระอริยวงศาตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อุฎฐายี), 2509: 12) หรืออาจกล่าวได้ว่า สัปปุริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษธรรมของคนดีธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษมี 7 ประการ คือ 1) ธัมมัญญตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ 2) อตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายหรือรู้เหตุผล 3) อตตัญญตา รู้จักตน 4) มัตตัญญตา รู้จักประมาณ 5) กาลัญญตา รู้จักกาลเวลา 6) ปริสสัยญตา รู้จักชุมชน สังคม 7) ปุคคัสสิญญา รู้จักบุคคล คุณธรรม 7 ประการอันเป็นคุณสมบัติภายในตัวผู้นำซึ่งมีคุณสมบัติทั้ง 7 ประการนี้ เป็นองค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันอย่างสมบูรณ์ที่จะทำให้ผู้นำสามารถจัดการ สามารถปฏิบัติการในภาระงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมาย (พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ของพระ ธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (พระธรรมปิฎก (ปยุตโต. อ.ป), 2538: 276) ซึ่งสอดคล้องกับ สุภาพร นามนครชิต (2559: 19) ซึ่งกล่าวว่า หลักสัปปุริสธรรม 7 หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี บุคคลที่มีคุณธรรมประจำใจ โดยยึดเอาหลักสัปปุริสธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต บุคคลที่ยึดเอาหลักสัปปุริสธรรมเป็นธรรมประจำใจยังได้ชื่อว่า เป็นผู้ดี เพราะเป็นผู้มีเหตุผลมีผลในการปฏิบัติตน เมื่อบุคคลรู้จักเหตุผลแล้ว การปฏิบัติตนก็เพียงพร้อมด้วยความดี คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล แล้วบุคคลนั้นเป็นคนดี คือ สัตบุรุษในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นคนดี เพราะเป็นผู้รักสงบ รักความเที่ยงธรรม รู้จักหน้าที่ของตน รู้จักกาลเทศะ มีเหตุมีผลในการทำงาน โดยเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองคนอื่นจะสามารถบริหารงานได้อย่างราบรื่น

ในสัปปุริสสูตร อุปริปัญญาสก มัชฌิมนิกาย ปรากงฺกุพุทธโฆวาทเรื่องธรรมของคนดี (สัตบุรุษ) คนที่สมบูรณ์แบบหรือมนุษย์โดยสมบูรณ์ ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกที่ดี มีคุณค่าที่แท้จริงของมนุษยชาติ มีธรรมหรือคุณสมบัติที่เรียกว่า สัปปุริสธรรม 7 ประการ คือ

1) ธัมมัญญตา รู้หลักการ เมื่อดำรงตำแหน่ง มีฐานะ หรือจะทำอะไรก็ตาม ต้องรู้หลักการ รู้งาน รู้หน้าที่ รู้กฎเกณฑ์กติกาที่เกี่ยวข้อง เช่น อย่างผู้ปกครองประเทศชาติก็ต้องรู้หลักรัฐศาสตร์ และรู้กฎกติกาของรัฐ คือกฎหมาย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญลงมา แล้วก็ยืนอยู่ในหลักการตั้งตนอยู่ในหลักการให้ได้ชุมชน สังคม องค์กร หรือกิจการอะไรก็ตาม ก็ต้องมีหลักการ มีกฎมีกติกาที่ผู้นำจะต้องรู้ชัดแล้วก็ตั้งมั่นอยู่ในหลักการนั้น

2) อตถัญญตา รู้จุดหมาย ผู้นำถ้าไม่รู้จุดหมายก็ไม่รู้ว่าจะนำคนและกิจการไปไหน นอกจากรู้จุดหมาย มีความชัดเจนในจุดหมายแล้ว จะต้องมีความแน่วแน่มุ่งมั่นที่จะไปให้ถึงจุดหมายด้วยข้อนี้เป็นคุณสมบัติที่สำคัญมาก เมื่อใจมุ่งจุดหมาย แม้มีอะไรมากระทบกระทั่งก็ไม่หวั่นไหว อะไรไม่เกี่ยวข้อง ไม่เข้าเป้า ไม่เข้าแนวทาง ก็ไม่มัววุ่นวาย ใครจะพูดว่าค่าเหนื่อย

แนมเมื่อไม่ตรงเรื่องก็ไม่มัวถือสา ไม่เก็บเป็นอารมณ์ ไม่ยุ่งกับเรื่อง จุกจิกไม่เป็นเรื่อง เอาแต่เรื่องที่เขาแนวทางสู่จุดหมาย ใจมุ่งสู่เป้าหมายอย่างชัดเจนและมุ่งมั่นแน่วแน่

3) อัตตัญญา รู้ตน คือ ต้องรู้ว่าตนเองคือใครมีภาวะเป็นอะไร อยู่ในสถานะใด มีคุณสมบัติ มีความพร้อม มีความถนัด สติปัญญา ความสามารถอย่างไร มีกำลังแค่ไหน มีข้อยังข้อหย่อน จุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร ซึ่งจะต้องสำรวจตนเองและเตือนตนเองอยู่เสมอ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาปรับปรุงตัวเองให้มีคุณสมบัติความสามารถยิ่งๆ ขึ้นไป ไม่ใช่ว่าเป็นผู้นำแล้วจะเป็นคนสมบูรณ์ไม่ต้องพัฒนาตนเอง ยิ่งเป็นผู้นำก็ยิ่งต้องพัฒนาตนเอง ตลอดเวลาให้หน้าได้ดียิ่งขึ้นไป

4) มัตตัญญา รู้ประมาณ คือ รู้จักความพอดี หมายความว่า ต้องรู้จักขอบเขตขีดขั้นความพอเหมาะที่จะจัดทำในเรื่องต่างๆ ท่านยกตัวอย่าง เช่น ผู้ปกครองบ้านเมืองรู้จักประมาณในการลงทุนพัฒนาและการเก็บภาษี เป็นต้น ไม่ใช่เอาแต่จะให้ได้อย่างใจ และต้องรู้จักว่าในการกระทำนั้นๆ หรือในเรื่องราวนั้นๆ มีองค์ประกอบหรือมีปัจจัยอะไรเกี่ยวข้องกับบ้าง ทำแค่ไหนองค์ประกอบของมันจะพอดี ได้สัดส่วนพอเหมาะ การทำการต่างๆ ทุกอย่าง ต้องพอดี ถ้าไม่พอดีก็พลาดความดี จึงจะทำให้เกิดความสำเร็จที่แท้จริง ฉะนั้นจะต้องรู้จักประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องและจัดให้ลงตัวพอเหมาะพอดี

5) กาลัญญา รู้กาล คือ รู้จักเวลา เช่น รู้ลำดับ ระยะเวลา จังหวะ ปริมาณ ความเหมาะสมของเวลาว่า เรื่องนี้จะลงมือตอนไหน เวลาไหน จะทำอะไรอย่างไร จึงจะเหมาะสม ดังจะเห็นว่าแม้แต่การพูดจาก็ต้องรู้จักกาลเวลา ตลอดจนรู้จักวางแผนงานในการใช้เวลา ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ เช่น วางแผนว่าสังคมมีแนวโน้มจะเป็นอย่างไรในเวลาข้างหน้าเท่านั้น และเหตุการณ์ทำนองนี้จะเกิดขึ้น เราจะวางแผนรับมือกับสถานการณ์นั้นอย่างไร

6) ปริสัญญญา รู้ชุมชน คือ รู้สังคมตั้งแต่ในขอบเขตที่กว้างขวาง คือ รู้สังคมโลก รู้สังคมของประเทศชาติว่าอยู่ในสถานการณ์อย่างไร มีปัญหาอะไร มีความต้องการโดยเฉพาะ ถ้าจะช่วยเหลือเขา ก็ต้องรู้ปัญหาความต้องการของเขา แม้แต่ชุมชนย่อยๆ ถ้าเราจะช่วยเหลือเขา เราต้องรู้ความต้องการของเขา เพื่อสนองความต้องการได้ถูกต้อง หรือแก้ไขปัญหาก็ได้ตรงจุด

7) บุคคลัญญา รู้บุคคล คือ รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคนที่มาร่วมงานร่วมการร่วมไปด้วยกัน และคนที่เราไปให้บริการตามความแตกต่างเฉพาะตัว เพื่อปฏิบัติต่อเขาได้ถูกต้องเหมาะสมและได้ผล ตลอดจนสามารถบริการให้ความช่วยเหลือได้ตรงตามความต้องการ รู้ว่าจะใช้วิธีสัมพันธ์พูดจาแนะนำติชมหรือจะให้เขายอมรับได้อย่างไร โดยเฉพาะในการใช้คนซึ่ง

ต้องรู้ว่าคนไหนเป็นอย่างไร มีความถนัดอัธยาศัยความสามารถอย่างไร เพื่อใช้คนให้เหมาะกับงาน

กระบวนการใช้หลักสัปปุริสธรรม

กระบวนการใช้หลักสัปปุริสธรรม ซึ่งมีผู้กล่าวหลักธรรม 7 ประการ ไว้ในคัมภีร์ดังนี้ (ชาย สัญญาวิวัฒน์และสัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2550: 40-41)

1. การเป็นคนรู้จักเหตุ รู้เหตุที่จะทำให้เกิดผล ธรรมที่เป็นเหตุอะไรทุกสิ่งทุกอย่างต้องมีเหตุเกิดขึ้น เหตุดี ผลก็จะออกมาดี เหตุไม่ดี ผลก็จะออกมาไม่ดี ก็เราพิจารณาดูอย่างนี้ ธรรมเกิดจากเหตุ ดับเพราะเหตุ เมื่อนำข้อธรรมที่มีผู้กล่าวไว้มาพิจารณาประกอบกระบวนการใช้หลักธรรม ดังนี้ 1.1 ขั้นตอนการคิด เบื้องต้นผู้ที่น่าไปใช้จะต้องใช้วิจารณ์ญาณวิเคราะห์ใคร่ครวญ ไตร่ตรอง จะต้องรู้จักภูมิมิตรชาตเกี่ยวกับการกระทำของเหตุและผล คือ ทำเหตุดีผลดี ทำเหตุไม่ดี ผลดีไม่ดี ซึ่งเป็นเหตุเป็นผลชัดเจนอยู่ในตัวมันเองได้อย่างถูกต้องเพื่อเป็นพื้นฐานก่อน 1.2 ขั้นตอนการนำไปปฏิบัติ เมื่อวิเคราะห์ดีแล้วจึงทำเหตุต่างๆ ของสถานการณ์และความเป็นไปของชีวิตว่าจะต้องทำอะไรอย่างไร จึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลแห่งความมุ่งหมายหรือเป้าหมายที่ตั้งไว้ หรือในการดำเนินชีวิตจะทำเหตุอย่างไร เพื่อให้บรรลุถึงผลสำเร็จเป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้นๆ และ 1.3 ขั้นตอนการประเมินผลเอง สำรวจตนเองว่าได้ทำเรื่องของเหตุดังกล่าวและเข้าใจในทุกขั้นตอนอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อเนื่องโดยไม่เกิดการสะดุด ขาด หรือเว้นช่วง ตลอดตั้งแต่ต้นจนจบตามหลักการความเป็นผู้รู้จักเหตุหรือไม่

2. การเป็นคนรู้จักผล คือ รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ ผลมาจากเหตุ ถ้ามีเหตุอะไรแล้ว ผลจะออกมาแบบนั้นเอง เมื่อนำข้อธรรมที่มีผู้กล่าวไว้มาพิจารณาประกอบกระบวนการใช้หลักธรรม ดังนี้ 2.1 ขั้นตอนการคิด เบื้องต้นที่น่าไปใช้จะต้องใช้วิจารณ์ญาณวิเคราะห์ใคร่ครวญ ไตร่ตรองเรื่องของผลที่มาจากเหตุหรือปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลตามความเป็นจริงเหมือนกับข้อธรรมแรกเพราะมีความเกี่ยวเนื่องกันทั้งนี้จะต้องรู้จักเหตุที่ตั้งไว้นั้นหรือเป้าหมายที่ตั้งไว้นั้นว่าต้องการให้ผลออกมาอย่างไรเพื่อเป็นพื้นฐานก่อน 2.2 ขั้นตอนการนำไปปฏิบัติ เมื่อวิเคราะห์ดังกล่าวดีแล้วจึงเริ่มทำตามความมุ่งหมายหรือเป้าหมายที่ตั้งไว้เป็นการคาดการณ์ผลและต้องรู้จักผลที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำที่ว่า ผลมาจากการทำเหตุ สิ่งเหล่านี้เป็นกฎเกณฑ์สืบเนื่องจากการกระทำในตัวของมันเองอย่างชัดเจน จะทำให้ส่งผลถึงความมุ่งหมาย

หรือเป้าหมายตามที่ประสงค์ต่อผลไว้ใน การดำเนินชีวิต และ 2.3 ขั้นตอนการประเมินผลเองสำรวจตนเองตลอดตั้งแต่ต้นจนจบตามหลักความเป็นผู้รู้จักผลหรือไม่

3. การเป็นผู้รู้จักตน คือรู้ว่า ตัวเรานั้นมีฐานะอะไร มีกำลังความสามารถ ฉลาดเฉลียวแค่ไหน มีความถนัดด้านใด การที่เรา รู้จักตนเอง คนเรานั้นจะรู้จักว่าตนเองอยู่อย่างไร มีสติปัญญาแค่ไหน อยู่ในฐานะอะไร ตระกูลสูงต่ำอย่างไร รู้จักหน้าที่การงานของตนหรือเป็นอะไร คือรู้จักตนเอง ไม่หลงตนเอง จึงจะเรียกว่าเป็นคนที่มีความฉลาดในชีวิตนี้ เมื่อนำข้อธรรมที่มีผู้กล่าวไว้มาพิจารณาประกอบกระบวนการใช้หลักธรรม ดังนี้ 3.1 ขั้นตอนการคิด เบื้องต้นผู้ที่นำไปใช้จะต้องระลึกตัวตนอยู่เสมอ รู้จักตนเองในทุกๆ ด้าน ตามหลักธรรมนี้เป็นการสำรวจวิเคราะห์ตนเองอยู่เสมอว่า มีตนเองมีความประพฤติเหมาะสม บกพร่องในด้านใดหรือไม่ จะแก้ไขปรับปรุงอย่างไร เพื่อเป็นพื้นฐานก่อน 3.2 ขั้นตอนการนำไปปฏิบัติ เมื่อวิเคราะห์สำรวจตนเองดีแล้วในด้านต่างๆ เช่น ความรู้ ความสามารถ คุณธรรม และอื่นๆ ก็นำมาพัฒนาตนเองเพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องนั้น และนำมาประพฤติได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรมของตนเอง และ 3.3 ขั้นตอนการประเมินผลตนเอง สำรวจตนเองว่า ได้ทำเรื่องของการรู้ตนดังกล่าวและเข้าใจในทุกขั้นตอนอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อเนื่องตลอดตั้งแต่ต้นจนจบตามหลักความเป็นผู้รู้จักตนหรือไม่

4. การเป็นผู้รู้จักรู้ประมาณ เช่น รู้จักประมาณในการกิน การใช้ ให้พอดีพอเป็นประโยชน์ การรู้จักประมาณตน คนรู้จักประมาณนี้เรียกว่า คนรู้จักความพอดี ความพอดีจะทำให้คนมีความสุขได้ คนที่ไม่รู้จักความพอดี ไม่รู้จักประมาณ ความทุกข์ก็จะเกิดขึ้นได้ เมื่อนำข้อธรรมที่มีผู้กล่าวไว้มาพิจารณาประกอบกระบวนการให้หลักธรรม ดังนี้ 4.1 ขั้นตอนการคิด เบื้องต้นผู้ที่นำไปใช้จะต้องวิเคราะห์ว่าตนเองรู้จักประมาณหรือความพอดีในการดำเนินชีวิตหรือไม่ อย่างไร ถ้ายังไม่รู้จักก็ต้องเรียนรู้หลักธรรมแห่งมัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง เพราะเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ และมีความยินดีพอใจตามมีตามได้ตามกำลังและความจำเป็นด้วยการปฏิบัติตามหลักสันโดษ คือ ความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยปัจจัย 4 คือ ผ้านุ่งผ้าห่ม อาหาร ที่นอนที่นั้ง และยารักษาโรค ตามมีตามได้ ยินดีของของตน การมีความสุขความพอใจด้วยเครื่องเลี้ยงชีพที่ได้ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน ไมโลภ ไมริษยาใคร ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวเป็นหลักปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายในการรู้จักประมาณ รู้จักความพอเพียง และความพอดี ไม่สุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่งในการดำเนินชีวิตเพื่อเป็นพื้นฐานก่อน 4.2 ขั้นตอนการนำไปปฏิบัติ เมื่อวิเคราะห์

ตนเองดีแล้วก็ดำเนินการปฏิบัติตามหลักความเป็นผู้รู้จักประมาณ หรือความพอดีในการดำเนินชีวิตที่พอเหมาะพอควรด้วยการวางขอบเขตความพอเหมาะในการดำเนินชีวิตหรือในเรื่องต่างๆ เช่น การวางขอบเขตการใช้เงินทองแต่พอดี การวางขอบเขตในเรื่องการกินอยู่แต่พอดี การวางขอบเขตการทำงานแต่พอดี เป็นต้น และ 4.3 ขั้นตอนการประเมินผลตนเอง สำรวจตนเองว่าได้ทำเรื่องของความพอดีดังกล่าวและเข้าใจทุกขั้นตอนอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อเนื่องไม่เกิดการสะดุด ขาด หรือเว้นช่วง ตลอดตั้งแต่ต้นจนจบตามหลักความเป็นผู้รู้จักประมาณหรือไม่

5. การเป็นผู้รู้จักเวลา คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสมและระยะเวลาที่จะประกอบกิจการงาน การรู้จักกาลเทศะที่ไปคบหาสมาคมกัน ไม่ว่าจะทำอะไรทุกอย่าง เมื่อนำข้อธรรมที่มีผู้กล่าวไว้มาพิจารณาประกอบกระบวนการใช้หลักธรรม ดังนี้ 5.1 ขั้นตอนการคิด เบื้องต้นผู้ที่นำไปใช้จะต้องวิเคราะห์ว่าตนเองเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตนให้ถูกความเหมาะสม ไม่เหมาะสมเกี่ยวกับเวลาและสถานที่ที่จะทำการอันใด หรือที่เรียกว่า “กาลเทศะ” ซึ่งอาจรวมไปถึงการมีมารยาทในทางสังคม และเป็นผู้รู้จักคุณค่าของเวลา หรือไม้อย่างไร เพื่อเป็นพื้นฐานก่อน 5.2 ขั้นตอนการนำไปปฏิบัติ เมื่อวิเคราะห์ดีแล้วก็ลงมือปฏิบัติจัดการเรื่องของความเหมาะสมกับเวลาและสถานที่ในการประกอบกิจการงาน หรือปฏิบัติกิจการต่างๆ ให้ถูกต้องเหมาะสม เช่น ทำให้ตรงเวลา ทำให้เป็นเวลา ทำให้ทันเวลา ทำให้พอเวลา ทำให้ตรงตามจังหวะ และโอกาสที่มีในการำกิจการหน้าที่ การงานและที่จะต้องเกี่ยวกับผู้อื่น การรู้จักกาลเทศะ หรือจักเวลาไหนและสถานที่ไหนว่าควรทำอะไร ในแต่ละสถานการณ์นั้นโดยไม่ไปล่วงละเมิดเกิดโทษกับผู้อื่นก็ถือว่าได้เป็นผู้มีมารยาทอันดีงามอย่างยิ่ง อีกทั้งเมื่อคนเรารู้กาลเทศะ และรู้คุณค่าของเวลา คนๆ นั้นก็จะมีการบริหารเวลาเป็น ใช้เวลาให้เกิดประโยชน์กับตนเองและผู้อื่นอย่างถูกต้องและเหมาะสมตามกาลเทศะนั้นๆ และ 5.3 ขั้นตอนการประเมินผลตนเอง สำรวจตนเองว่าได้ทำเรื่องของกาลเวลาหรือกาลเทศะดังกล่าวและเข้าใจในทุกขั้นตอนอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อเนื่อง ไม่เกิดการสะดุด ขาด หรือเว้นช่วง ตลอดตั้งแต่ต้นจนจบตามหลักความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาหรือไม่

6. การเป็นผู้รู้จักชุมชน คือรู้ว่าควรประพฤติอย่างไรในชุมชนนั้นๆ คนที่เฉลียวฉลาด รู้จักชุมชน ข้อนี้ที่สำคัญที่สุดเลยทีเดียว เมื่อนำข้อธรรมมาพิจารณาประกอบกระบวนการใช้หลักธรรม ดังนี้ 6.1 ขั้นตอนการคิด เบื้องต้นผู้ที่นำไปใช้จะต้องวิเคราะห์ตนเองว่ารู้จักการปรับตัวเข้ากับคนอื่นๆ ในการคิด พูด ทำให้เหมาะสมกับสภาพของกลุ่มคนและสังคมชุมชนทั้งสถานที่อยู่อาศัยของตนเองหรือที่ตนเองเข้าไปหาอย่างถูกต้องหรือไม่ อย่างไร อีกทั้งในขอบเขตที่กว้างขวางจากสังคมโลก สังคมประเทศชาติ สังคมชุมชนภายในประเทศ ว่าอยู่ในสถานการณ์

อย่างไร มีปัญหาอย่างไร มีความต้องการอะไร ควรจะสงเคราะห์อย่างไร อย่างนี้ เพื่อเป็นพื้นฐานก่อน 6.2 ขั้นตอนการนำไปปฏิบัติ เมื่อวิเคราะห์ดีแล้วก็ลงมือปฏิบัติด้วยการศึกษาเรียนรู้ที่จะเข้าใจเข้าถึงสถานการณ์ รับทราบปัญหา และความต้องการของคนในสังคมนั้นได้อย่างถูกต้อง ทั้งด้านกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม เมื่อเข้าไปหาต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และที่สำคัญต้องสามารถทำกิจการงานต่างๆ ร่วมกับคนในสังคมชุมชนที่เกี่ยวข้องได้ เพื่อให้การดำเนินงานทุกอย่างเป็นไปด้วยความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงาน จนบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย และ 6.3 ขั้นตอนการประเมินตนเอง สำรองตนเองว่าทำได้ทำในเรื่องการรู้จักชุมชนดังกล่าวและเข้าใจในทุกขั้นตอนอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อเนื่อง ไม่เกิดการสะดุด ขาด หรือเว้นช่วง ตลอดตั้งแต่ต้นจนจบตามหลักความเป็นผู้รู้จักชุมชนหรือไม่

7. การเป็นคนที่รู้จักบุคคล คือ รู้ว่าบุคคลที่จะไปพบ คบหา มีฐานะ ความรู้ความสามารถ คุณธรรมอย่างไร การรู้จักบุคคลนั้นว่าเขาทำงานอะไร เขาอยู่อย่างไร ก็จะเข้าใจในการคบคนได้ ตั้งแต่เด็กจนถึงเฒ่าแก่ได้ ก็รู้จักคนดีและคนไม่ดี รู้จักบุคคลควรคบหรือไม่ เมื่อนำข้อธรรมที่มีผู้กล่าวไว้มาพิจารณาประกอบกระบวนการใช้หลักธรรม ดังนี้ 7.1 ขั้นตอนการคิด เบื้องต้นผู้ที่นำไปใช้จะต้องวิเคราะห์ตนเองว่ารู้จักขอบเขตความสามารถของตนเองและผู้อื่นหรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้เพื่อปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบุคคลที่มีความแตกต่างแห่งบุคคลที่จะต้องคบหาสมาคมเกี่ยวข้องด้วยเพื่อเป็นพื้นฐานก่อน 7.2 ขั้นตอนการนำไปปฏิบัติ เมื่อวิเคราะห์ดีแล้วลงมือปฏิบัติด้วยการรู้เขารู้เรา เช่น รู้ความสามารถ รู้ความถนัด รู้ภูมิปัญญา รู้ภูมิธรรม และรู้ประเภทของบุคคลอย่างนี้ เป็นต้น ที่ตนเองจะคบหาสมาคมเกี่ยวข้องด้วย แล้วก็พิจารณาไตร่ตรองใคร่ครวญในตัวบุคคลต่อว่าควรจะไปปฏิบัติต่อเขาให้ถูกต้องเหมาะสมและได้ผลอย่างไร ตามฐานะทั้งของเราและของเขาด้วย เพื่อให้สามารถเลือกคบหา หรือเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับงานและเลือกคนในการร่วมงานร่วมกัน ในแง่เดียวกันถ้านำไปใช้การบริหารงานก็สามารถทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานและเกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติงานทุกคนได้ ตลอดจนสามารถสร้างความ เป็นธรรม มีคามสามัคคี ไม่แตกแยก และสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่หมู่คณะและองค์กรได้ และ 7.3 ขั้นตอนการประเมินตนเอง สำรองตนเองว่าทำได้ทำในเรื่องการรู้จักบุคคลดังกล่าวและเข้าใจในทุกขั้นตอนอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อเนื่อง ไม่เกิดการสะดุด ขาด หรือเว้นช่วง ตลอดตั้งแต่ต้นจนจบตามหลักความเป็นผู้รู้จักบุคคลหรือไม่

จึงสรุปได้ว่า หลักธรรมที่พระสารีบุตรได้แสดงไว้หรือเสนอวิธีการสังคายนา จัดเป็นพระสูตรหนึ่งเรียกว่า สังคิติสูตร โดยประมวลหลักธรรมทั้งหลายที่มีจำนวนหัวข้อเท่ากันไว้เป็นหมวดเดียวกัน ซึ่งหลักสัปปริสธรรมมีกล่าวไว้ในข้อ 6 ของสังคิติสูตร หมวด 7 ประการ เป็นหลักฐานไว้ และมีพระสูตรที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักสัปปริสธรรมแก่บริษัทตามโอกาสสถานที่ต่างๆ กัน พระองค์ทรงแสดงคุณสมบัติของภิกษุที่เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก จะต้องประกอบด้วยธรรม 7 ประการ ดังที่ได้กล่าวไว้ ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า สัปปริสธรรม จึงหมายถึง หลักธรรม 7 ประการ ซึ่งเป็นธรรมอันประเสริฐของสัปปริสชน คือ คนดี มีความเป็นคนที่สมบูรณ์แบบ ควรแก่การยกย่อง น่าเคารพนับถือ และเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้อื่นต่อไป รวมถึงลักษณะบุคคลที่เป็นสัตบุรุษตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ซึ่งจุดมุ่งหมายการใช้สัปปริสธรรมเพื่อต้องการให้เป็นคนดีมีคุณธรรมประจำใจ โดยในภาพรวมอาจจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 เมื่อนำไปใช้พระภิกษุตั้งที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 7 ประการ ย่อมเป็นผู้ควรของการคำนับ นับถือ ยกย่องของบุคคลทั้งหลาย เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก กลุ่มที่ 2 เมื่อนำไปใช้กับฆราวาสคือ เมื่อบุคคลผู้นั้นประกอบด้วยธรรม 7 ประการ ก็ได้ชื่อว่าเป็น สัปปริสชน หรือ คนดี หรือ คนที่แท้ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของความเป็นคนที่สมบูรณ์ และหลักธรรมทั้ง 7 ประการ ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการองค์กรให้บรรลุความสำเร็จได้

บทสรุป

การบริหารสถานศึกษามีลักษณะงานตามโครงสร้างของการจัดการศึกษา ตามระบบการศึกษาและตามแนวคิดของนักบริหารการศึกษาแต่ละคน ผู้บริหารสถานศึกษา ถือเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการบริหารและการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพในด้านการวางนโยบาย กำหนดแบบแผน วิธีการและขั้นตอนต่างๆ เพื่อบริหารจัดการภาระหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมี ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาในการนำมาพัฒนาในด้านต่างๆ ภายในองค์กร การบริหารจะประสบผลสำเร็จได้จะต้องขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถ และความเป็นผู้นำตลอดจนมีคุณธรรมและจริยธรรม ดังนั้น คุณธรรมและจริยธรรมถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่ทำให้ผู้บริหารสามารถได้รับการยอมรับ ความเชื่อถือตลอดจนความนับถือจากบุคคลต่าง ๆ ทั้งในองค์กรและในสังคมทั่วไป ตามทัศนะ

พระพุทธศาสนาถือว่า การเป็นผู้บริหารที่ดีนั้นต้องมีคุณสมบัติหลายอย่าง โดยเฉพาะคุณสมบัติเกี่ยวกับการครองตน ครองคน ครองงาน ได้แก่ การรู้จักเหตุ การรู้จักผล การรู้จักตน การรู้จักประมาณ การรู้จักกาล การรู้จักชุมชน และการรู้จักบุคคล จึงจะทำองค์กรหรือสังคมดำเนินไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กวี วงษ์พุ่ม. (2539). *ภาวะผู้นำ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี.
- กิติมา ปรีดีดีลก. (2529). *การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: ธนการพิมพ์.
- เฉลิมชัย สมท่า. (2547). *การบริหารโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูปฏิบัติการสอนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 1*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชาย สัญญาวิวัฒน์และสัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2550). *การบริหารจัดการแนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทวีศักดิ์ สุขกมล. (2560). *การใช้หลักสัปปริสธรรมในการบริหารงานเชิงบูรณาการของผู้บริหารเทศบาลตำบลป่าไผ่ อำเภอพร้าวจังหวัดเชียงใหม่*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธีระ รุญเจริญ. (2553). *ความเป็นมืออาชีพในการจัดการและบริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา (ฉบับปรับปรุง) เพื่อปฏิรูปสอบสองและประเมินภายนอกกรอบสาม*. กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง.
- ธีระศักดิ์ บึงมุ่ม และพรพิพัฒน์ เพิ่มผล. (2560, มกราคม-มิถุนายน). “การพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปริสธรรม 7 ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากอนแก่น เขต 4”, *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี*, 6(1).
- นพพงษ์ บุญจิตรตุลย์. (2540). *ก้าวเข้าสู่ผู้บริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2546). *การบริหารงานวิชาการ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสามารถ อานนโฑ. (2548). ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย.
- เมธี ปิรันนานนท์. (2525). *การบริหารการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟิก.
- รุ่ง แก้วแดง. (2543). *ปฏิวัติการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2544). *แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาเพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- สมคิด บางโม. (2544). *การบริหารการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏพระนคร.
- สมพงษ์ เกษมสิน. (2539). *การบริหาร*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต.
- สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อุฎฺธายี). (2509). *สัปปริสธรรม “หนังสืออนุสรณ์เนื่องในโอกาสงานฌาปนกิจศพ นายชัย*. กรุงเทพฯ: ม.ท.ป.
- สมาน อัครภูมิ. (2551). *การบริหารการศึกษาลสมัยใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 5. อุบลราชธานี: อุบลกิจออฟเซตการพิมพ์.
- สุภาพร นามนครชิต. (2559,กรกฎาคม-ธันวาคม). “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม 7 ของผู้บริหาร”, *วารสารวิชาการร้อยแก่นสาร*. 1(2).
- สุรศักดิ์ ปาเฮ. (2553). *ผู้บริหารโรงเรียน: บทบาทและความท้าทายในยุคปฏิรูปการศึกษาไทยในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561)*. แพร่: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่ เขต 2.
- Ghiselli, E. E. (1971). *Managerial Talent: American Psychologist*. 16(10): 39-94.
- Hoy, K. and Miskel, G. (2001). *Educational Administration: Theory, Research and Practice*. New York: McGraw – Hill.
- Stogdill, R. M. (1974). *Handbook of Leadership: A Survey of Theory and Research*. New York: Free Press.

